

O‘SMIRLIK DAVRIDA PSIXIK RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI.

ADPI MT ta’lim 1-kurs Muxammadiyeva Ra’no

Annotatsiya: O‘smirlik davridagi shaxsning psixologik xususiyatlarini izohlovchi, ularning nazariy jihatlarini to‘g‘risidagi yondashuvlar, o‘smirlik yoshiga xos bo‘lgan psixologik xususiyatlarni o‘rganish, o‘mirlar shaxsining shakllanib, rivojlanib, kamolotga erishish yo‘llarini va unga ta’sir etadigan biologik va ijtimoiy omillarning bevosita ta’siri haqida fikrlar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: men obrazi, o‘smirlik davri, kattalik hissi, ideal men, mag‘rurlik, axloqiy men.

O‘smirlik yoshida psixologik jixatdan eng muxim xislat –voyaga yetish yoki kattalik hissining paydo bo‘lishi alohida ahamiyatga ega. Kattalik hissi ijtimoiy-ahloqiy soxada, aqliy faoliyatda, qiziqishda, munosabatda, ko‘ngil olish jarayonida, xulq-atvorning tashqi shakllarida o‘z ifodasini topadi. O‘smirlik yoshiga xos bo‘lgan psixologik xususiyatlarni o‘rgana turib, o‘mirlar shaxsining shakllanib, rivojlanib, kamolotga erishish yo‘llarini va unga ta’sir etadigan biologik va ijtimoiy omillarning bevosita ta’sirini tushunish mumkin. Jinsiy yetilish o‘smirning bu yoshdagi xulq-atvoriga asosiy biologik vosita sifatida ta’sir o‘tkazadi. Lekin bu bevosita ta’sirdir. Kichik o‘smir psixologik “mexanizmi” sxematik ravishda quydagicha baholanadi.

Endokrin garmonlarini paydo bo‘lishi va ularning markaziy nerv sistemasiga ta’sir qilishi bilan bog‘liq bo‘lgan jinsiy yetilishning boshlanishi bolalar faolligining jismoniy va psixologik imkoniyatlarini oshiradi xamda ularning o‘zlarini kattalardek his etish, mustaqil bo‘lish tuyg‘ularini tuyushlari uchun qulay shart-sharoitlarni olib keladi. Biroq, psixik rivojlanishning bu bosqichida ham bola hali mustaqil xarakat qilishga to‘la tayyor bo‘lmaydi. Ijtimoiy omillar esa quydagilardir: kichik maktab yoshidan o‘rta maktabga o‘tish, ya’ni yakka o‘qtuvchi rahbarligidan ko‘pchilik o‘qituvchilar tasarrufiga o‘tish va muloqotdagi o‘zgarishlar ijtimoiy foydali ishlarni kengaytirib borish, mustaqil va amaliy ishlarni ko‘proq bajarish, shu bilan birga bolaning oiladagi o‘rnining ham o‘zgarishidir. Katta o‘smirlarga nisbatan kichik o‘smirlarda paydo bo‘ladigan kelishmovchiliklarni ulardagi jinsiy yetilish bilan emas, balki atrofda shart- sharoitlar, oiladagi ota-ona, aka-ukalarning unga munosabati, mahalla-ko‘y ya’ni ijtimoiy sharoitlar ta’siri bilan bog‘lash zarur.

O‘smirlik Yoshi dunyoqarash, e’tiqod printsip, o‘zligini anglash, baholash kabi shaxs xususiyatlari shakllanadigan davr hisoblanadi.

O‘smir ulg‘aygani sari unda o‘z meni shakllana boradi, undagi o‘zi to‘g‘risidagi tasavvurlar ancha aniq va barqaror bo‘lib qoladi, o‘zini kattalardek tuta boshlaydi va boshqalardan ham o‘ziga nisbatan kata insonlarga qilingan muomilani talab qiladi. O‘smir shaxsini tarkib toptirishda uning atrof muhitga, ijtimoiy xodisalarga, kishilarga munosabatini hisobga olish lozim. Psixologlar o‘tkazgan tadqiqotlardan ko‘rinadiki, o‘smirlarning ko‘pchiligi qat’iyatlilik, kamtarlik, mag‘rurlik, samimiylik, dilkashlik kabi ma’naviy axloqiy tushunchalarni to‘g‘ri anglaydilar. Ularning turmush tajribasida fan asoslarini egallash natijasida barqaror etiqodiy va ilmiy dunyo qarash tarkib topadi, shular zaminida axloqiy idiallar yuzaga kela boshlaydi.

Ma’lumki o‘smirlik davrida o‘smirning “men” I shakllana boradi. Uning atrofida gilari ayniqsa o‘z o‘ziga bo‘lgan munosabati, qiziqishlari, qadriyatlarini yo‘nalishi keskin o‘zgaradi. O‘smir o‘zining qobilyati va kuchini to‘g‘ri baholamay turib, murakkab hayotiy masalalarni hal qilishga urinadi, ammo fikr yuritish qobilyati va kuchini to‘g‘ri baholamay turib, murakkab hayotiy masalalarni hal qilishga urinadi, ammo fikr yuritish qobilyati yuzaki

“Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim, fan, innovatsiya va ilmiy tadqiqotlarning salmoqli natijalari: muammo va yechimlar” mavzusida Respublika ilmiy anjuman to’plam materiallari 2024-yil 19-aprel kun.

bo’lganligi sababli kundalik hayotida qator kamchiliklarga yo’l qo’yadi. Lekin u o’z xatosini tan olishdan ko’ra kattalar bilan bahslashishni afzal ko’radi. Tanqid qilgan kishilarni yoqtirmaydi, har bir tanqid go’yoki uni mensimaslik belgisi, atayin qilinayotgan ish bo’lib ko’rinadi. U mustaqil, o’zboshimchalik bilan ish tutishga urinadi, kattalarning maslahatiga e’tibor bermaydi.

O’smirlik 11-12yoshdan 14-15yoshgacha bo’lgan davrni o’z ichiga oladi. Aksariyat o’quvchilarda o’smirlik yoshiga o’tish asosan 5-sinfdan boshlanadi.” Endi o’smir bola ham emas, biroq kata ham emas “ayni shu tarif o’smirlik davrining eng muhim harekterini bildiradi. O’smirlik bolalikdan kattalikka o’tish davri bo’lib, fiziologik va psixologik jismoniy jihatdan o’ziga xos hususiyatlari bilan harekterlanadi. Bu bosqichda bolaning jismoniy va psixik taraqqiyoti juda tezlashadi, hayotdagi turli narsalarga qiziqishi, yangilikka intilishi ortadi, xarakteri shakllanadi, ma’naviy dunyosi boyiydi, ziddiyatlar avj oladi.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, aslida o’smir yoshidagi bolalarning psixik holatlarini va psixik rivojlanish xususiyatlarini hisobga olish, psixik muammolarini erkin va to’g’ri yechishlari uchun yordam berish, ularga psixologik yondashish zarur. Kichik o’smir yoshdagilar bilan ishlayotganda o’quvchining har bir tashqi va ichki reaksiya ortida uning o’z psixologik sabablari borligini bilish muhimdir. Masalan; bu davrda kattalarga taqlid qilish yoki oilada o’z xurmatini talab qilish, o’z so’zini o’tkazish, o’zini xurmatli, obruli katta yoshli kishini obraziga o’xshatib rivojlantirish kuchli bo’ladi. Ularga biror so’z yoki tanbeh bilan murojat qilsangiz, u o’zini mustaqil fikrlay olishi va biror ishni albatta uddasidan chiqa oladigandek ko’rsatadi.

O’smirlik davrini inqirozini yengish uchun o’smir bilan ko’proq muloqot o’rnatish, unga ko’p mehr berish, qo’ldan kelgancha yaxshi muomula qilish, kamchiliklarini to’g’ri yo’l bilan tushuntura olish, o’smirga kerakli inson ekanligini xis qildirish muhim axamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. N. Ismoilova, D. Abdullayeva “Ijtimoiy psixologiya” Toshkent-2013
2. Do’stmuhammedova Sh. A. Tillashayxova .X. A “Yosh davrlari pedagogik psixologiya”
3. Xaydarov F. I. Xalilova N “Umumiy psixologiya “Tfan va texnologiyalar markazining bosmaxonasi 2009.
4. Zarnigor Alisherova “O’smirlik davri psixodiagnostikasi va psixokorreksiyasi” 2022.
5. R. Usmonov “O’smirlar xulqida namoyishkorlik g’ayratlilik xususiyatlari tadqiq etish metadologiyasi”.